

דף כ"א לענין נר חנוכה] וחכמים אומרים: עד זמן שינה עד שהולך לישון יכול להשאירן עליו. ומודים חכמים ורבי יעקב שאם חלצן לצאת לבית הכסא או ליכנס לבית המרחץ ושקעה חמה שוב אינו חוזר אחר השקיעה ומניחן משום שלילה לאו זמן תפילין, [ולחלצן אין צריך, שאף למ"ד לילה לאו זמן תפילין האיסור בלילה הוא רק להניחן, ואם כבר מונחין עליו אינו עובר (39) איסור עיין בספר טהרת הקודש כאן, ובביאור הגר"א סימן ל' סעיף ב'].

אמר רב נחמן: הלכה כרבי יעקב שאמר

מניח תפילין עד זמן שתכלה רגל מן השוק, וראיה לדבר שכך היא ההלכה דהא רב חסדא ורבה בר רב הונא מצלו בהו התפללו בתפילין באורתא תפלת ערבית.

איכא דאמרי: אמר רב נחמן: אין הלכה כרבי יעקב.

ומקשינן: והא רב חסדא ורבה בר רב הונא ב-17 מצלו בהו באורתא?

ומסקינן: ההוא פליגא, שיש מחלוקת אמוראים כמי ההלכה.

הרי זהו לילה ואיך יכול להניח אז תפילין.

אלא הרי בהמשך הברייתא מבואר שמדובר במי שיוצא לדרך ופוחד שיאבדו לו התפילין ולכן מניח אותן לפני שיוצא לדרך כדי שלא יאבדו. ובהמשך הסוגיא הלא מבואר שלצורך שמירת התפילין מותר להניח אותן בלילה. ואם כן מובן שיכול כאן להניח אותן לפני עמוד השחר כיון שזה לצורך שמירתם של התפילין.

אך השיטה מקובצת (לו: אות א) חולק על רש"י. וסובר שזה שמותר תפילין בלילה לצורך שמירתם. זה רק לענין שאינו חייב להורידם. אך להניח מלכתחילה בלילה אסור גם כשהוא לצורך שמירה. ואם כן קשה איך יכול להניח כאן תפילין לפני עמוד השחר.

ותירץ השיטה מקובצת שמדובר באמת אחרי עמוד השחר. וזה שאינו יכול לברך בשעת ההנחה, כיון שעדיין לא הגיע הזמן משיכיר את חבירו בריחוק ד' אמות שזהו הזמן שאפשר לברך על התפילין. אך כיון שכבר עלה עמוד השחר הרי זהו יום גמור. ואין את האיסור של הנחת תפילין בלילה.

39. זהו דעת רש"י והרמב"ם (פ"ד מתפילין הי"א) שלמאן דאמר שלילה אסור מן התורה

בהנחת תפילין, זהו רק להניחם מתחילה. אך אם היו מונחים עליו מהיום ומשאר אותם בלילה אין בזה איסור.

והנה, חכמים ורבי יעקב מחלקים. שאם היו עליו התפילין מבעוד יום, יכול להשאירם עליו עד שתכלה רגל או עד זמן שינה. אבל אם חלצם שוב אסור לחזור ולהניחם. ובטעם החילוק פירש רש"י, שהם סוברים שלילה אסור מן התורה בתפילין. ולכן אם חלץ אסור לחזור ולהניח. מה שאין כן אם היו עליו כבר מהיום. אז אין איסור מהתורה להשאירם ויכול להמשיך ולקיימם עליו עד שתכלה רגל.

אך הרבה ראשונים חולקים על זה. וסוברים שלפי המאן דאמר שלילה אסור מן התורה בהנחת תפילין, אסור גם להשאיר אותן עליו מהיום. והרא"ש (הלכות תפילין סי' י"ז) הביא מספר התרומה שהוכיח כך. ואחת מהראיות היא מהגמ' בנדה, שמבואר שם שבני ארץ ישראל כשהיו מורידים את התפילין היו מברכים על ההורדה אשר קדשנו במצוותיו וצונו לשמור חוקיו. והביאו התוס' (להלן ע"ב ד"ה ושמרת) מרבינו תם שביאר שהמצווה שמקיימים בהורדת התפילין היא, כשמורידים אותן לפני

שכתוב בפסוק מימים והוסיף הכתוב אות מ', ללמדנו: ולא כל ימים הם זמן תפילין פרט לשבתות וימים טובים, דברי רבי יוסי הגלילי.

רבי עקיבא אומר: לא נאמר הפסוק "חוקה זו" אלא לפסח בלבד ובא הפסוק לומר: עשה פסח משנה לשנה!

וכיון ששבת ולילות התמעטו מאותו הפסוק קשה מנין לו לרבה בר רב הונא למעט שבת ולא למעט לילה?

ומשנינן: רבה בר רב הונא נפקא ליה למעט שבתות וימים טובים מהיכא דנפקא ליה לרבי עקיבא למעט שבתות וימים טובים, ולא מהפסוק שהתמעטו בו הלילות.

דתניא: רבי עקיבא אומר: יכול יניח אדם תפילין גם בשבתות וימים טובים, תלמוד לומר: "והיה לאות על ירך ולטוטפת בין עיניך".

מי שצריכין אות צריך להניח בהן תפילין שנקראים "אות", יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות, ואין בהן (40) צורך (41) לאות נוסף של תפילין!

ומקשינן: ומי אמר רבה בר רב הונא הכי דהלכה כרבי יעקב, והא אמר רבה בר רב הונא: ספק חשיכה ספק לא חשיכה לא חולין תפילין שעליו ולא מניח אם כבר חלץ, ומוכח מדבריו הא אם היו תפילין מונחין עליו בזמן שהוא ודאי חשיכה, חולין! וקשה, דאם כן יש סתירה בין זה שאמר רבה בר הונא שבודאי חשיכה חולץ, לזה שנהג רבה בר רב הונא להתפלל ערבית בתפילין בלילה?

ומשנינן: התם שחייב לחלוץ כשודאי חשיכה בערב שבת איתמר, והוא סובר שבת איננה זמן תפילין ומשום כך כשודאי חשיכה חייב לחלוץ.

והוינן בה: מאי קסבר רבה בר רב הונא?

אי קסבר לילה זמן תפילין, שבת נמי זמן תפילין וכמבואר בהמשך, אי קסבר לילה לאו זמן תפילין, שבת נמי לאו זמן תפילין שמפסוק אחד למדים את שניהם, דמהיכא דמעטא שבת ממצות תפילין מהתם מאותו פסוק ממעטי גם לילות.

דתניא: כתוב: "ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה", ולמדים: ימים הם זמן תפילין ולא לילות, ועוד למדים: מזה

40. ונחלקו בזה הראשונים. דעת רש"י ותוס' (ביצה טו.) שזהו רק פטור ולא איסור. ואם רוצה להניח תפילין בשבת ויום טוב אין בזה איסור.

ואמנם למאן דאמר שלילה אסור מהתורה בתפילין, זהו דין איסור שנאמר על לילה ושבת ויום טוב. ולמדים זאת מושמרת שכל מקום שנאמר השמר זהו איסור כמבואר בגמרא.

אך להלכה שלילה מותר בתפילין, והלימוד לשבת ויום טוב הוא מהפסוק לאות יצאו אלה שהן עצמן אות. הרי זהו רק פטור ולא איסור. אבל הרא"ש (הלכות תפילין סי' ט"ז) הביא מספר העתים בשם הגאון שיש איסור בשבת ויום טוב.

והמחבר (לא א) כתב בשם מדרש הנעלם

הלילה ואז יש את המצווה של ושמרת שאסור להניח תפילין בלילה, ועל קיום מצווה זו מברכים לשמור חוקיו. ואם כן מוכח שיש איסור בהשאת התפילין מהיום, וכמבואר שעל מצווה זו להורידם לפני הלילה היו מברכים.

ועל כן פירשו התוס' ועוד הרבה ראשונים, שחכמים ורבי יעקב סוברים שלילה מן התורה מותר בתפילין. ולכן אפשר להשאירם עליו. [עד שתכלה רגל או עד זמן שינה] וזה שמודים שאם חלצן שוב אסור להניח. זהו איסור מדרבנן שאסרו להניח בלילה מחשש שמא ירדם.

מר ר' אלעזר סבר: "השמר" שכתוב לענין לאו והיינו, בענין שבא הכתוב למנוע מלעשות, הוא לאו, ו"השמר" שכתוב לענין עשה והיינו במקום שבא ללמדנו לעשות, הוא עשה. ובתפילין הלא זהו עשה להניח תפילין.

ומר רבי יוחנן סבר: "השמר" שכתוב לגבי עשה וכגון תפילין שמשמעות השמירה היא לשמור לעשות את המצוה נמו לאו הוא!

ואמר רבי אלעזר: אף על גב שאסור להניח תפילין אחר שקיעת החמה, מכל מקום אם מניחן כדי לשומרן שלא יאבדו מותר להניחם אחר שקיעת החמה. [ואף למ"ד לילה לאו זמן תפילין, מותר להניח, כדי לשומרן עיין ביאור הגר"א סימן ל' סעיף ג'].

ואמר רבינא: הוה יתיבנא קמיה דרב אשי, וחשך היום והניח(42) תפילין.

ואמרי ליה לרב אשי לשמרן קא בעי להו מר? האם הניחן עליו משום שחפץ היה

אמר רבי אלעזר: כל המניח תפילין אחר שקיעת החמה, עובר בעשה, וכמפורש בהמשך.

ורבי יוחנן אמר: המניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בלאו.

לימא רבי אלעזר ורבי יוחנן בכלל זה שאמר רבי אבין אמר רבי אילעא קא מיפלג, דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא: כל מקום שנאמר בתורה הלשון "השמר" או נאמר הלשון "פן" או נאמר הלשון "אל", אינו אלא לא תעשה! וכאן בתפילין כתוב לשון "השמר" [ושמרת את החוקה הזאת] דמר רבי יוחנן, אית ליה להא דאמר ר' אבין אמר ר' אילעא שעובר בלאו במקום שכתוב לשון שמירה. ומר ר' אלעזר לית ליה מה שאמר ר' אבין אמר ר' אילעא.

ודחינן: לא נחלקו ר' אלעזר ורבי יוחנן במה שאמר ר' אבין אמר ר' אילעא, אלא דבולי עלמא אית להו לכלל זה דר' אבין אמר ר' אילעא. והכא בהא קא מיפלג.

של יום טוב תלויה באיסור מלאכה. ובחול המועד שמותר במלאכה אין עליו דין אות יו"ט

והרמ"א (לא ב) פסק שחול המועד חייב בתפילין. רק לא לברך עליהם בקול רם בבית הכנסת. ובארץ ישראל המנהג שלא מניחים תפילין בחול המועד. ותמהו בזה מדוע לא חוששים לביטול מצווה דאורייתא מאחר והרמ"א מחייב בתפילין. וידוע מה שאמר בזה אחד מהגרולים. שבתפילין אין המצווה להניח כל יום. אלא המצווה היא להניח אותן תמיד. וכבר מלפני

שנים רבות תיקנו שלא להניח אותן כל היום מאחר ואי אפשר להזהר כראוי בכל דיניהם. ואם כן נמצא שכאשר אינו מניח יום אחד אין זה ביטול מצווה דאורייתא, מאחר ואין המצווה תלויה כלל בלהניח כל יום. [ועיין ביאור הלכה תחילת סי' ל"ז שהביא כמה שיטות בגדר חיוב תפילין. אם הוא כל יום או כל היום יעו"ש].

42. לפי הגירסא שלפנינו בגמרא וחשך והניח תפילין, משמע שהניח את התפילין בתחילה בלילה. וכיון שלילה זמן תפילין מותר להניחם בתחילה בלילה.

וכל זה לדעת רש"י בתחילת הסוגיא. שזה

אמר רבה בר רב הונא: חייב אדם למשמש⁽⁴³⁾ (44) בתפילין בכל שעה [בכל זמן שנזכר בהם כדי שלא יגיע לידי היסח הדעת] ודין זה שאסור להסיח דעת מהתפילין למדים אותו בקל וחומר מצייץ. ומה צייץ שאין בו אלא אזכרה אחת של שם שמים אמרה תורה "והיה על מצחו תמיד", שלא תסיח דעתו ממנו. תפילין, שיש בהן אזכרות הרבה של שם שמים, על אחת כמה וכמה שאסור להסיח⁽⁴⁵⁾ דעתו מהם.

לשומרן? ואמר לי: אין, נכון הדבר, שלשומרן אני רוצה. ואף על פי שכך אמר לי, חזיתיה לדעתיה של רב אשי דלאו לשמרן הוא הניח, אלא משום דקסבר לילה זמן תפילין הוא, ודין זה הוא הלכה, ואין מורין בן, שמה ישכחם בראשו וישן בהם, ולכן תירץ רב אשי את עצמו ואמר לשומרן אני צריך. ולא אמר את דעתו שלילה זמן תפילין.

המצוות.

והתוס' שם מסתפקים מהי הברכה שמברכים על המשמוש. אם לשמור חוקיו כמו שמברכים בשעה שמורידים את התפילין לפני הלילה, או שהברכה היא להניח תפילין. וכתבו שמסתבר לברך לשמור חוקיו. כי אי אפשר לברך להניח תפילין מאחר והם כבר מונחים ועומדים. אך השטמ"ק כאן (אות ד') חולק, וסובר שאין מברכים על המשמוש הזה שהוא משום שלא יסיח דעתו. ורבנן דבי רב אשי שבירכו, שם מדובר שמצאו שזו התפילין ממקומם. וכשמחזיר אותם למקומם זוהי הנחה חדשה וחייב לברך על עיקר המצווה. וכן פירש הרא"ש (הלכות תפילין סוף סימן יד) בשם הר"י.

44. והמשמוש הוא לכאורה כדי שלא יסיח דעת מהם. אך הנימוקי יוסף בהלכות תפילין כתב שכאשר מסיח דעת חייב למשמש לראות אם לא זזו התפילין ממקומם. והמשנה ברורה (כח א) הביא כך מהפרי מגדים בשם מהרא"י שהמשמוש הוא גם כדי לתקנם שלא יזוזו ממקומם.

45. כביאור הלכה (סי' מד) הביא את דברי האור זרוע שזה שאסור להסיח דעת מהתפילין.

שכתוב בברייתא שאם חלץ את התפילין בלילה אסור לחזור ולהניחם, הטעם משום שלילה אסור בתפילין מן התורה, ואם כן רב אשי שסובר שלילה מותר בתפילין, מותר להניח תפילין בתחילה בלילה.

אך לדעת התוס' שם שהברייתא סוברת שלילה מן התורה מותר בתפילין. ומכל מקום מדרבנן אסור להניחן בלילה בתחילה גזירה שמה ירדם בהן. אם כן אפילו אם סובר רב אשי לילה זמן תפילין. הרי אסור מדרבנן להניחם בתחילה?

וכתב השיטה מקובצת שיש לגרוס כגירסת הר"ף וחשק ולא סליק תפילי. והיינו שהיו התפילין כבר מונחות עליו ביום. ולא הוריד אותן כשנהיה לילה. וזה באמת מותר למאן דאמר לילה זמן תפילין, ואפילו מדרבנן אין איסור להשאיר וכמבואר בברייתא שמותר עד שתכלה רגל או עד זמן שינה.

43. בגמרא בסוכה (מו.) מבואר שרבנן דבי רב אשי כל פעם שהיו ממשמשין בתפילין היו מברכים. ונחלקו הראשונים בביאור דברי הגמ'. דעת רש"י ותוס' שם ועוד ראשונים. שהכוונה היא למשמוש המוזכר כאן בסוגיא שחיובו הוא כדי שלא יסיח דעת מהתפילין. וכיון שהמשמוש הזה מצווה, חייבים לברך עליו כמו על שאר

תשיב ירך, וימינך מקרב חיקך בלה!

רבי יוסי החרום [שהיה חוטמו משוקע] לז-א
אומר: מצינו הלא ימין שנקרא "יד",
שנאמר: "וירא יוסף כי ישית אביו יד
ימינו".

ואידי: תנא קמא לא קשה לו משם משום
ש"יד ימינו" במפורש איקרי, אך "יד" פתמא
לא איקרי ליד ימין, אלא ליד שמאל.

רבי נתן אומר: אינו צריך ללמוד מכל אלו
הפסוקים אלא למדים זאת: דהרי הוא

תנו רבנן: "ידך" האמור לגבי תפילין זו יד
שמאל. אתה אומר: זו יד שמאל, או אינו
אלא יד ימין, ומנין לך שזו יד שמאל?
תלמוד לומר: מהכתוב בפסוק "אף ידי יסדה
ארץ וימיני טפחה שמים" ש"יד" האמורה
בכתוב היא שמאל שכן ליד ימין קורא
"ימיני" וליד שמאל "ידי".

ואומר, ועוד מוכח כך מהכתוב בשירת
דבורה ביחס ליעל — "ידה ליתד תשלחנה,
וימינה להלמות עמלים".

ואומר, ועוד מוכח כך מהפסוק: "למה

בתפילין וזוכר אותם שהם עליו, שוב לא יבוא
לידי קלות ראש. וכיון בזה לדברי האור זרוע
שהבאנו לעיל שכתב כך בפירוש "כי מחמת
שזוכר שנושא שם הנכבד עליו אינו בא לידי
קלות ראש ותופס יראת שמים בליבו".

עוד הקשה השאגת אריה, הרי שחוק וקלות
ראש אסור תמיד ולא דווקא בתפילין. ובפרט
הרי מבואר כאן בגמ' שדין תפילין נלמד מציץ
שאסור בהיסח הדעת. והציץ הרי לובש הכהן
בבית המקדש. ושם הרי יש איסור דאורייתא על
קלות דעת משום ומקדשי תיראו, ואפילו כשאינו
לבוש בציץ.

ומדעת הרמב"ם הוכיח השאג"א שחולק על
הרא"ש. שהרמב"ם פוסק שמצטער פטור מן
התפילין מפני שהמניח תפילין אסור להסיח
דעתו מהן. הרי מבואר שהאיסור הוא בכל הסח
דעת אפילו בלי שחוק וקלות ראש.

אלא שקשה קושיית הרא"ש איך מותר שינת
ארעי בתפילין. וביאר השאגת אריה (סימן מ)
שוודאי אינו צריך להרהר כל הזמן בתפילין ויש
איזה שיעור זמן שיכול לא להרהר בתפילין.
וכתב שנראה ששיעור הילוך מאה אמה מותר
להסיח דעת מהן. ובשיעור זמן זה הותרה שינת
ארעי בתפילין.

הוא כדי שעל ידי שזוכר שהשם הנכבד מונח
עליו לא יבוא לידי קלות ראש. וכתב שלכן
כשאדם מכוון לבו בתפילה או בתורה אינו צריך
להרהר ולתת דעתו על התפילין. שמכיון שלבו
עסוק בתפילה ותורה כל שכן שיש בו יראת ה'.

אך השטמ"ק כאן סובר לא כך, שהקשה
בשם הר"ר שמחה, איך אפשר להניח תפילין
בשעת קריאת שמע ותפילה. והרי ק"ש ותפילה
צריכים כוונה ואיך יוכל לכוון גם על התפילין.
ותירץ שכיון שעוסק במצווה [ק"ש ותפילה]
פטור מן המצווה [לכוון על התפילין] כיון שאי
אפשר לקיים שניהם יחד. על כל פנים מבואר
מדבריו שבעצם גם בק"ש היה צריך שיכוון על
התפילין. אלא שנפטר משום עוסק במצווה פטור
מן המצווה.

והרא"ש (ברכות פ"ג סימן כח) הקשה איך
מותר לישון בתפילין שינת ארעי, והרי בשינה
מסיח דעתו מהן. וכתב לתרץ בשם רבינו יונה
שהאיסור הוא רק שחוק וקלות ראש. וכשישן
הלא אדרבא מסיר את הבלי העולם מליבו ולכן
מותר לישון בתפילין.

ובשאגת אריה (סימן לט) תמה על הרא"ש.
אם כל האיסור הוא שחוק וקלות ראש, מה עוזר
לזה המשמוש. ותירץ שעל ידי שממשמש